

Pieter van Wissing (red.), *Stooschriften. Pers en politiek tussen 1780 en 1800*. Nijmegen: Van tilt, 2008. – 368 pp. ISBN 978 90 77503 85 0. € 24,90

De jaren 1780-1800 behoren tot de meest turbulente uit de Nederlandse geschiedenis: de Vierde Engelse Oorlog, de burgeroorlog tussen de orangisten en patriotten en een reeks van staatsgrepen hielden de gemoederen flink bezig. De journalistiek voer er wel bij: het regende nieuwe kranten en tijdschriften, waarin de politieke actualiteit van commentaar werd voorzien. Dat het er bepaald niet zachtzinnig aan toe ging, blijkt uit de bundel *Stooschriften. Pers en politiek tussen 1780 en 1800*. Deze door Pieter van Wissing geredigeerde en ingeleide bundel bevat zestien artikelen over spraakmakende politieke bladen uit de laatste twee decennia van de achttiende eeuw. Een greep uit het gevarieerde aanbod: Ton Jongenelen schrijft over *De Ouderwetse Nederlands patriot* (1781-1782), Pieter van Wissing over *De post naar den Neder-Rhijn* (1782-1784), Peter van den Berg over *De vrye Nederlander* (1785-1786), André Hanou over *De Duinkerksche historische courant* (1791-1792), Simon Vuyk over *De Republikein* (1795-1797) en Ans Veltman-van den Bos over *De vriendin van 't vaderland* (1798). Er is ook aandacht voor periodieken uit de Zuidelijke Nederlanden, namelijk *De Rapsodisten* (1784-1785, door Jacques Baartmans) en *De sysse-panne* (1795-1798, door Geert van den Bossche).

De bijdragen vormen een soort miniatuurportretten: er is veel oog voor detail en volop ruimte voor de petite histoire. Onderhoudend is bijvoorbeeld de beschrijving van de productie van de Oranjegezinde *Geldersche historische courant* (1787) door Rietje van Vliet. De lezer kan goed navoelen hoe gevaarlijk het was om drukwerk uit te geven: overal lagen politieke tegenstanders op de loer. Zo werd Maria Elisabeth Schilperoord, de echtgenote van de uitgever van de krant, op een regenachtige zomeravond in haar Rotterdamse woning door de patriotsgezinde schout en een paar leden van het vrijkorps betrap met stapels nieuwe exemplaren. Ze probeerde hen met behulp van haar dienstmeid en nichtje te misleiden, maar de lading werd geconfiscieerd. Ze wist een vrijgeleide te krijgen en deed vervolgens uitgebreid verslag van de hele affaire in de *Geldersche historische courant*.

Boeiend is ook de bijdrage van Pim van Oostrum over *De Haagsche correspondent* (1786-1787). Dit tijdschrift stond onder redactie van een zekere Klaas Momus, die in dienst zou staan van de Oranjegezinde Pierre Gosse jr. In werkelijkheid was het blad juist bedoeld om Gosse en

de aanhangers van Willem v te attaqueren. Het staat bol van allusies op bekende personen en Van Oostrum brengt het hele web van personen en mogelijke betrokkenen in kaart. Klaas Momus wist zijn identiteit echter zo goed te verbergen, dat deze tot op de dag van vandaag onbekend is gebleven. Van Oostrums bijdrage is illustratief voor de grote hoeveelheid spoorwerk die elk van de onderzoekers heeft moeten verrichten om pseudoniemen, vermommingen, relaties en netwerken te achterhalen. Het wemelt van de namen van radicalen, iets minder radicalen, gematigden en overlopers. Gelukkig biedt het register uitkomst, mocht het de lezer gaan duizelen.

Gekonkel, vriendjespolitiek en achterklap waren schering en inslag. Het doet allemaal sterk denken aan het beeld dat Marita Mathijssen schetste van de literaire tijdschriften uit de periode 1800-1840 (in: *Tijdschrift voor Tijdschriftstudies* 1997, nr. 2, 6-14). Ze vergelijkt het tijdschriftenwezen met de complexe familierelaties in de roman *Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan* van Louis Couperus: de tijdschriftonderzoeker treft 'eenzelfde wirwar van verknoppingen, inteelt en incestueuze relaties en heimelijkheden die al dan niet verborgen blijven' aan. De familiemetafoor wordt ook opvallend vaak in *Stooschriften* gebruikt. Het is een komen en gaan van kibbelende broers, jaloezse halfzusters, inhalige neven en achterbakse oudtantes.

Temidden van alle intriges vormt de beschouwing van Gert-Jan Johannes over *De vriend van 't vaderland* (1787) een baken van rust: dit weekblad, waaraan Rhijnvis Feith meewerkte, werd niet geteisterd door redactieruzies en had een gematigde, verlichte inhoud. Johannes laat echter zien dat de onpartijdige koers schijn was: het blad was in feite een voertuig voor patriotische ideeën. Om een heel andere reden is ook het artikel van Peter Altena over *De revolutionaire vraagal* (1798) van Gerrit Paape opmerkelijk. Hij zoekt namelijk de polemiek met de hiervoor genoemde auteur, die volgens hem in zijn gezaghebbende studie *De barometer van de smaak. Tijdschriften in Nederland 1770-1830* alleen oog zou hebben voor de langlopende tijdschriften: 'Eigenlijk wil Johannes dat tijdschriften langer dan een jaar bestaan, alleen dan zijn ze in zijn ogen werkelijk van betekenis' (286). Een gechargeerde voorstelling van zaken, lijkt mij, die geen recht doet aan de eigenlijke doelstellingen van Johannes' studie. De hele polemiek doet wat geforceerd aan en met zijn boeiende schrijfstijl heeft Altena dit soort virtuele, zelf gecreëerde opposenten helemaal niet nodig.

Minder overtuigend vind ik ook de term 'propagandatijdschrift', die Joost Rosendaal in zijn

bijdrage over *De gemeene man aan het gemeene volk van Nederland* (1793) introduceert. Hij beschouwt dit blad als de eerste manifestatie van een nieuw genre, dat het midden houdt tussen een pamflet en een periodiek en waarin het voeren van politieke propaganda voorop staat. Noch het eerste noch het laatste lijken mij onderscheidende kenmerken – vrijwel alle politieke tijdschriften hadden immers een propagandistisch karakter en leunden sterk op de pamflettraditie (denk bijvoorbeeld aan de dialoogbladen). Het blijft bovendien onduidelijk of er andere Nederlandstalige bladen bestonden die in dit ‘nieuwe genre’ passen. Niettemin werpt Rosendaals bijdrage de interessante vraag op of het inderdaad mogelijk is om subgenres te onderscheiden in het tijdschriftenlandschap, en zo ja, welke dat zijn.

Deze opmerkingen moeten niet al te kritisch worden opgevat, want de artikelen zijn stuk voor stuk een feest om te lezen. Er ligt een prachtige, zorgvuldig geredigeerde bundel, die boven alles laat zien hoe intrigerend en wervend de achttiende-eeuwse journalistieke wereld was en hoeveel moois er nog te ontdekken valt. De zestien behandelde periodieken in *Stoek-schriften* vormen namelijk slechts het topje van de ijsberg. Van Wissing meldt in zijn inleiding dat er tussen 1780 en 1800 tussen de honderd en tweehonderd politieke bladen verschenen. Ik zie dan ook reikhalzend uit naar de *Encyclopedie van Nederlandstalige Tijdschriften*, waarin de meeste een plaats zullen krijgen. Deze zal online raadpleegbaar en dus makkelijk doorzoekbaar zijn – het absolute walhalla voor de stamboomliefhebbers.

Lotte Jensen